

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

Libris

1994

JURDICIILE ALTEZORI

ANDREI MARGA

**JUSTIȚIA
și
VALORILE**

**METEOR
PRESS**

Redactare: Viorica Horga
Tehnoredactare și copertă: Mariana Răbincă
Corectură: Bogdan Pavlusenco

© 2020. Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii METEOR PRESS.

Contact:
Tel./fax: 021.222.83.80
E-mail: editura@meteopress.ro

Distribuție la:
Tel./fax: 021.222.83.80
E-mail: carte@meteopress.ro
www.meteopress.ro

ISBN 978-973-728-782-3

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

Cuprins

Prefață	7
Introducere	13
Partea I: INCURSIUNI.....	21
Valorile în dreptul pozitiv.....	23
Hegel despre drept.....	45
Carl Schmitt și justiția fără valori	63
John Rawls și revenirea justiției la dreptate	74
Filosofia dreptului la Jürgen Habermas	81
1. <i>Constituirea și asumptiile dreptului</i>	86
2. <i>Democrație, drept și morală</i>	96
3. <i>Politica deliberativă</i>	101
Partea a II-a: DREPTUL ȘI VALORILE	113
Justiția și adevărul.....	115
Adevărul discursiv al dreptului.....	134
Demnitatea umană ca principiu.....	148
Viața privată și sfera publică	154
Președinție africană?	163
Juridismul ca maladie a justiției	170
Independență fără cultură?.....	177
Cultura în suferință.....	181
Partea a III-a: DREPTUL ȘI PUTEREA.....	185
Puterea și folosirea ei	187
Erorile lui George Soros	194
La braț cu Mussolini, Hitler&Company.....	198
Corelația fatală din România.....	207
Modificarea legilor justiției.....	215
Nepregătiți și fără integritate.....	220
Mircea Djuvara și calea spre justiție	224

Partea a IV-a: STATUL ROMÂN ACTUAL	229
Statul român – încotro?	231
Trei falsificări privind statul actual	239
Confuzii juridice în statul de drept	247
Contrafaceri, desfigurări și aducerii aminte	252
Fructele prostiei	260
Partea a V-a: DEMOCRATIZAREA	267
Erori	269
Declinul calificărilor	273
Așa nu se face democrație	278
Drama României actuale	286
Alternativa reconstrucției	292
Partea a VI-a: FUNCȚIONAREA JUSTIȚIEI	297
Privatizarea justiției. O istorie elocventă	299
Cultura dreptului	307
Sensul justiției	312
Litera, spiritul și sensul legii	325
Calea spre justiție	329
Cine apără statul de drept?	338
Justiția în impas	346
Justiția injustă	353
Statul disciplinar	357
Sofisme frecvente	364
Partea a VII-a: JUSTIȚIE ȘI INTEGRITATE	375
Corupția și temele uitate	377
Ipocrizia „corectitudinii politice”	381
Despre integritate	386
Unde este onoarea?	388
<i>Bibliografie selectivă</i>	394
<i>Despre autor</i>	398

Prefață

Cartea de față cuprinde studii și articole cu privire la aspecte actuale ale dreptului și justiției într-o optică ce-și ia argumente din abordări felurite, reprezentative și le folosește pentru a lămuri stări de lucruri din justiția timpului nostru. Scopul ei îl constituie restabilirea dreptății ca valoare conducătoare a justiției și conceperea sensului justiției ca promovare a dreptății, cu implicațiile respective în situația în care ne aflăm astăzi.

Democrația, dreptul și morala sunt, împreună, prin forța lucurilor, în centrul considerațiilor. Mersul justiției în România, de fiecare dată având ca reper ceea ce se petrece în democrațiile avansate și, desigur, într-o concepție elaborată asupra democrației, se află în centrul analizei. Nici nu se putea altfel din moment ce nici un autor lucid nu are cum să se sustragă contextului nemijlocit al vieții sale.

Încep cu câteva incursiuni conceptuale, care servesc la stabilirea cadrului optim pentru examinarea stărilor de lucruri din justiție. Sunt incursiuni în abordarea dreptului la Hegel, care a etalat o percepție mereu actuală a scopului general al dreptului, în atacarea democrației de către Carl Schmitt, care ne lasă să observăm ce pericole pândesc continuu dreptul, în restabilirea de către John Rawls a dreptății ca valoare conducătoare a dreptului, și în lămurirea relației dintre drept, morală și democrație de către Habermas.

Leg dreptul și justiția de valori, în contextul unei societăți care are nevoie de drept chibzuit și de justiție efectiv independentă la fel ca organismele de oxigen. Îmi asum, la rândul meu, că sistemul de drept nu se poate întemeia pe o valoare sau alta fără să trimită în umbră celealte valori sau fără să ajungă să limiteze acea valoare, dar și că nicio lege, procedură sau sentință nu ar trebui să fie străină de valori lămurite.

a) încreșterii dezvoltării prin crearea cunoștinței și cunoștințelor deosebite în ceea ce privește proiectul. Sunt puțin trăgători și îngrijorători, dar și deosebit de interesant și inspirator. Acești cărți sunt ceea ce se numește cunoștință și cunoștință deosebită. Cine nu are cunoștințe și cunoștințe deosebite nu poate să devină un om de știință sau un om de știință deosebit.

b) încreșterea președerii și dezvoltării unei cunoștințe speciale și deosebite, care să poată fi folosite în ceea ce privește realizarea unei scopuri. Aceste cărți sunt cunoștințe și cunoștințe deosebită, care să poată fi folosite în ceea ce privește realizarea unei scopuri.

c) încreșterea dezvoltării unei cunoștințe speciale și deosebite, care să poată fi folosite în ceea ce privește realizarea unei scopuri. Aceste cărți sunt cunoștințe și cunoștințe deosebită, care să poată fi folosite în ceea ce privește realizarea unei scopuri.

d) încreșterea dezvoltării unei cunoștințe speciale și deosebite, care să poată fi folosite în ceea ce privește realizarea unei scopuri. Aceste cărți sunt cunoștințe și cunoștințe deosebită, care să poată fi folosite în ceea ce privește realizarea unei scopuri.

e) încreșterea dezvoltării unei cunoștințe speciale și deosebite, care să poată fi folosite în ceea ce privește realizarea unei scopuri.

Valorile în dreptul pozitiv

Mulți cetățeni iau legile și sistemul de drept și deciziile justiției ca pe ceva dat, oarecum indisutabil, care nu ar mai fi de examinat. De la deviza oarecum normală pentru cetăeanul conștient, „să respectăm legile cetății!”, cum cerea, plin de demnitate, Socrate, chiar după ce suferise o condamnare nedreaptă, se ajunge, tacit sau explicit, la a lăsa aceste legi, chiar în formularea lor uneori confuză, sau deciziile justiției, fie ele și eronate, ca ultimul cuvânt al dreptății.

Este, desigur, ceva de salutat atunci când oamenii respectă legile și deciziile justiției. Numai că ar fi cazul ca și legile, dar și interpretarea și aplicarea lor să respecte faptele și oamenii!

Așa cum se observă tot mai mult, mai ales în țări care mai au de lucrat la propria cultură a dreptului, nu se face distincție între măreția, putem spune sublimul legii și al justiției, și punerea lor în aplicare. Adesea aceasta din urmă este neprofesionistă, lipsită de conștiință valorilor și mai ales de morală și, în fapt, blamabilă. Nu avem în aceste cazuri de a face cu Justiția, ci cu „justiție injustă”, în mod frecvent cu „justiție politică”, dacă nu chiar cu una „vulgară”.

Pe de altă parte, în țări cu justiție deocamdată confuză s-a întărit curentul justițiarilor care cer „neamestec” în treburile justiției, ca și cum justiția ar fi înșiși îngerii. În acest fel s-a și ajuns pe nesimțite la ceea ce se cheamă astăzi „juridismul”.

Nu mai este vorba de acea concepție în care prevederile formale ale Codurilor juridice se aplică necondiționat de contexte. Nici de acea situație în care, de pildă, atunci când cineva murea de foame și fura o bucată de pâine, era condamnat în numele dreptului de proprietate. Este vorba de altceva – de concepția, de la început rudimentară, după care tot ceea ce este atins de aura justițiarilor ar fi de neclintit și de nediscutat.

Spre exemplu, în România ultimilor cincisprezece ani s-a ajuns la exaltări, ce trădează imaturitate civică, de genul „să nu comentăm deciziile justiției!”. Aceasta în vreme ce deciziile justiției erau de multe ori diletante și abuzive!

Apărătorii unei asemenea raportări pline de supușenie la justiție invocă, așa cum se știe, „lupta cu corupția!”. Să trecem peste faptul că în această „luptă” este vorba de un obiectiv politic, desigur de salutat, dar nu de vreo componentă a justiției. Chiar dacă, în general vorbind, justiția nu are cum să fie tolerantă cu corupția – cu corupția din societate și din propriile rânduri! Numai că tocmai sub „luptă” aceasta corupția, mare, mijlocie și mică, este acum, la orice examinare serioasă, mai mare ca oricând în România.

În plus, au proliferat și alte maladii ale exaltării de care vorbeam. Bunăoară, se combat verbal corupția, dar nimeni nu se atinge de pagubele suferite, chiar la furturi evidente din bunul public, spre a fi recuperate. Sunt dovedite ingerințele serviciilor secrete în justiție, inclusiv pe calea unor protocoale secrete, ca în nicio altă țară. Capacitatea justiției de a lămuri infracțiuni, cum este, mai nou, comerțul cu ființe umane, este redusă. Nedreptățile, ca urmare a tuturor acestor situații și a altora, nu sunt neglijabile.

Nu este de mirare că prestigiul justițiarilor este scăzut printre cetățenii care sunt nevoiți să le suporte deciziile adesea aberante. Și, ca alt fapt grăitor, niciun stat nu și-a lăsat cetățenii care au ajuns să încalce legi pe teritoriul României la mâna „justiției” carpatice. Dacă a existat o șansă, i-a extras ori s-au extras.

1.

Trebuie mereu accentuat că legile, sistemul de drept și aplicările lui nu vin nicidcum de nicăieri. Ele nu sunt în sine, ci servesc unui scop și exprimă, aşadar, ceva. Ce exprimă, este, desigur, în discuție. Să ne oprim la dreptul pozitiv – ansamblul legilor care funcționează într-un stat la un moment dat.

Nu mai are trecere credința că legile și sistemul de drept sunt expresia voinței divine. Legitimarea religioasă a dreptului s-a prăbușit în condițiile nedreptăților evidente, care nu se mai puteau pune în seama lui Dumnezeu, și ca urmare a voinței comunităților moderne de a-și da ele însеле legile.

Nu mai are trecere nici ideea că legile exprimă, ca ansamblu, o concepție asupra lumii. Legile exprimă, în întreg sau fragmentar, concepții, dar concepțiile (*Weltanschauung-uri*) asupra lumii, înțelese la propriu, s-au relativizat atât de mult ca urmare a dezvoltării spiritului critic, încât nu mai sunt luate ca suport nici în cunoaștere și nici în chestiuni de drept. Pe de altă parte, sistemele de drept s-au adaptat tot mai mult la contexte ale relațiilor de putere, până la a se subordona acestora.

Mai nimeni nu mai crede că legile țin de vreo „natură” a lucrurilor, din momentul în care „natura lucrurilor” s-a dovedit a fi greu de găsit. Ea poate fi cel mult plauzibilă, dar dovedirea ei nu a reușit până acum. Pe deasupra, științele moderne arată că nu ne putem apropia de realitate fără anumite „prealabile”, cum sunt, de pildă, condițiile de limbaj și aparatura experimentelor. O „natură” ca atare, adică identificată fără mijlocirea condițiilor procesului de cunoaștere, nu ne este accesibilă.

O altă rezolvare a întrebării cu privire la ceea ce exprimă legile este că ansamblul lor exprimă voința celor care au ajuns la conducerea unui stat sau a unei societăți. Desigur, când vezi cât de inflexibil apără cei care controlează ierarhiile statului soluții eronate (cum ar fi, la noi, astăzi, numirea de șefi la justiție dintre persoane mai puțin calificate, dar controlabile; efortul de a bloca reforma unei justiții care nu funcționează la parametrii doriti; respingerea secției de abordare a abuzurilor în justiție etc.), poți fi înclinaț să crezi că legile, justiția în general, sunt voința celor care conduc la un moment dat. Numai că, cel puțin în democrații, este de asumat că, în principiu, legile nu le stabilește o persoană și nici un grup, ci o comunitate, prin proceduri lămurite ale democrației.

Un răspuns la îndemnă este că legile exprimă interesele unor grupuri care izbutesc să controleze economia și statul. Este adevărat că legile favorizează inevitabil interesul unora și mai puțin al altora, de la un moment dat. Numai că răspunsul acesta nu ia în seamă pretenția dreptului de a fi ceva deasupra intereselor grupurilor și nu permite examinări empirice cu suficientă precizie.

2.

Opinia mea este că, pentru a stabili ce exprimă dreptul pozitiv, putem lua ca punct de plecare dreptul modern – adică dreptul rezultat din secularizare, din criza metafizicii și din părăsirea opției naturaliste, ca și din părăsirea mai nouă a sociologismului și economismului. În toate acestea dreptul este subordonat.

Or, *dreptul a dobândit o autonomie în raport cu factorii invocați adineatori*. Și el a trecut numeroase „praguri” ale istoriei, încorporând „învățarea” din experiențe mai bune, și ridică, pe drept, pretenții de valabilitate universală. Dreptul modern este exemplul concludent.

Prin drept modern avem în vedere astăzi sistemul de drept ce se regăsește, în mare, în țările care au preluat piese cheie din democrațiile engleză, franceză, germană și americană, inclusiv în țările Europei Centrale și Răsăritene de după 1990. *Este un sistem de drept caracterizat de luarea persoanei ca punct de plecare și subiect de drept, deci de personalism, cu tot ceea ce acesta implică: recunoașterea de libertăți și drepturi inalienabile ale omului, pluralism politic, alegeri libere, parlamentarism. Este un sistem de drept caracterizat apoi de formalism, în înțelesul că legile au o formă, astfel încât se aplică tuturor cazurilor similare, și de legalism, legea aplicându-se tuturor acestor cazuri, dincolo de persoanele implicate.*

Sunt de părere că trebuie să lăsăm la o parte răspunsurile evocate mai sus – de la considerarea dreptului ca expresie a voinței divine, trecând prin considerarea lui ca expresie a viziunii asupra lumii sau expresie a naturii lucrurilor, la invocarea voinței conducerilor sau a intereselor unor grupuri. Niciunul dintre aceste răspunsuri nu dă seama

atât de concretețea dreptului în relațiile dintre oameni, cât și de autonomia dreptului. *Nu ne rămâne decât să ne asumăm că orice reglementare de drept și orice sistem de drept este instituire, din partea unor oameni organizați variat pe scena istoriei, ce include raportarea la valori.*

Spre a face de la început intuitivă teza, iar câteva exemple din dreptul pozitiv al României actuale. Bunăoară, în *Codul muncii* sau Legea 23 din 2003 se prevede: „orice persoană este liberă în alegerea locului de muncă și a profesiei, meseriei sau activității pe care urmează să o presteze”. Este evident că legiuitorul a ales să extindă aria libertăților individuale la alegerea muncii. În *Noul Cod civil* (2011) se prevede că „drepturile părintești se exercită numai în interesul copiilor”. Aici legiuitorul a consacrat grijă față de noile generații. În *Contractul colectiv de muncă* sau Legea 62 din 2011 se scrie: „negocierea colectivă la nivel de unitate este obligatorie cu condiția ca unitatea să nu aibă mai puțin de 21 de salariați”. Legiuitorul a protejat luarea de decizii cu participarea celor implicați.

Dau și câteva exemple de valori ce lipsesc din momentul în care lipsesc reglementările de drept. De pildă, cum oricine poate compara singur, în *Constituția României* (1992), „demnitatea umană”, în loc să fie plasată, precum în legile fundamentale ale Statelor Unite sau Germaniei, printre „principiile” statului de drept democratic, este plasată la articole referitoare la „valori”. Diferența a fost, alături de altele, exploatația copios de procurori cu slabă pregătire din DNA, interesați să satisfacă interese politice, pentru a realiza, încălcând flagrant „demnitatea umană”, ceea ce un stat de drept nu admite: arestări filmate în trafic ale unor demnitari căzuți în dizgrație, justiție la televizor, surgeri de date neconfirmate din dosare, amenințări cu dosare, manipulări ale dosarelor, conlucrarea cu serviciile secrete în stabilirea sentințelor, distrugerea reputației persoanelor prin şiruri juridice și mediatiche. Cu o constituție ce ar fi acordat o poziție de „principiu” – deci evident mai puternică și mai bogată în obligații de protejare a persoanei umane – pentru „demnitatea umană” și ar fi derivat implicațiile, astfel de practici degradante

ar fi fost măcar împiedicate. Spun „măcar împiedicate”, căci, evident, când ajung să decidă oameni nepregătiți și abuzivi, legea singură nu este stăviloșă și nu ajunge. Valoarea „demnitate umană” este astfel eliminată din societate sau măcar ignorată.

Mai putem da exemple de valori slabite ca urmare a lecturii incorecte a unor legi. Aceeași *Constituție a României* este elaborată în orizontul unei republici parlamentare, cu atribuții ale președintelui, conceput în general ca factor mediator la nivelul statului, ușor întărите textual în comparație cu Polonia, Ungaria, Cehia sau alte democrații de după 1990. Conform *Constituției*, președintele, cum se prevede *expressis verbis*, „desemnează”. Este vorba de desemnarea la ocuparea funcțiilor de prim-ministru, șefi din justiție – procurorul general, procurorul șef al DNA, alți procurori șefi –, șefi ai serviciilor secrete și alți șefi de instituții de forță. Numai că, odată cu accesul în funcția de președinte al unor persoane fără scrupule față de rafinamentele juridice și dispuse la încălcarea legii fundamentale, expresia „desemnează”, care a fost înțeleasă de părinții *Constituției* ca numire după o procedură ce exclude decizia unipersonală, a fost conotată tacit drept numire unipersonală.

Nicio *Constituție* din lume nu poate fi atât de detaliată încât să împiedice asemenea modificări ale conotației termenilor ei. Pe de altă parte, *depinde de oameni încotro se duce aplicarea unui articol de lege*. În România actuală este limpede și un fapt – anume că nefiind vreo altă precizare a desemnării, aceasta este asumată samavolnic ca numire de către o persoană. Valoarea ce constă în cultivarea desemnărilor bazate pe multiple voci în cadrul statului este practic trădată.

Valori sunt implicate – fiind respectate sau încălcate – și în aplicările dreptului prin sentințe în tribunale. La o analiză de dosare juridice rezultă repede constatarea că, de pildă, în România se dau sentințe cu închisoarea pentru fapte în care în Franța, Germania, Polonia, Ungaria, de exemplu, se dau amenzi – ceea ce denotă că valoarea „respect al persoanei umane” este în suferință. Se dau sentințe arbitrară în raport cu probațiunea – ca de exemplu, o judecătoare se lăuda că nu i-a permis

Codul penal, dar ar fi dat unei persoane douăzeci de ani de închisoare, cu de la sine putere – dovedă că respectul persoanei nici nu este cunoscut. Nu se reușește ducerea la capăt a unei anchete privind traficarea de fete tinere, deși este unul dintre cele mai grave și inumane fenomene din societatea românească actuală, căci prețuirea sortii oamenilor este mică. În închisorii, deținutul este supus unei umiliri organizate, deja prin condițiile în care este plasat și uitat – probă a unei opinii primitive despre demnitatea umană.

3.

Așadar, articolele de lege, legile, sistemul de drept și aplicările lui exprimă valori, iar unde valorile nu sunt prinse în formulările dreptului ele nu mai ajung destul la realitate în relațiile acelei societăți. Putem da seama de această situație observând o structură specifică a legilor.

Înăuntrul unei acțiuni – de pildă, o dezbatere parlamentară, un act administrativ, o sentință judecătorească, un delict – *deja Hans Kelsen a distins un act perceptibil și un sens, acesta din urmă fiind stabilit în altă parte printr-o reglementare legală*. Sensul acesta este obiectiv, spre deosebire de sensul subiectiv legat de trăirile persoanei. Pot, de pildă, ca individ, să am în vedere răzbunarea mea pe cineva, dar sensul obiectiv apare abia atunci când acțiunea mea se raportează la drept. În orice acțiune se poate distinge actul perceptibil și sensul în raport cu reglementările ce au căpătat forță legii.

Putem face de acum un pas înainte în a răspunde la întrebarea cu privire la ceea ce se exprimă în lege observând că acest sens obiectiv, care este de fapt cel juridic, constă în promovarea unei valori. În exemplele date mai sus, legiuitorul a promovat valori ca libertatea persoanei în alegerea muncii, grija pentru cei în formare, respectiv participarea persoanelor la decizii ce le vizează. Vom găsi multe valori în diferite legi, căci legile sunt de fapt, alături de regulile moralei, principala formă organizată în care se promovează valorile în societate.

Raportarea la valori este ceva imanent, inevitabil în propozițiile dreptului, chiar dacă avem nu numai „valori pozitive” – mai multă libertate, grija pentru noile generații, protejarea proprietății și altele –, ci și „valori” negative – oprimarea, ținerea în subordonare, în umilință și altele. Nu numai atât – întemeierea oricărei reglementări trimite în cele din urmă la o valoare. Și interpretările prevederilor legale se fac în lumina unei valori. Chiar metodele de interpretare formalizate includ valori. Nu mai vorbim de deciziile juridice, care sunt consecința legii, a metodei de interpretare și a interpretării însăși.

Inversul este adevărat, de asemenea. *Nu se pot promova valori la scara societății fără reguli de morală și reglementări de drept. Ordinea de drept este de fapt cea care aduce cel mai energetic valorile în viața comunităților convertindu-le în reguli de comportament sancționate de instituții, mai presus de toate, de forța statului.*

Așa stând lucrurile, întrebarea care se justifică tot mai mult nu mai este dacă legile și ansamblul lor, propozițiile dreptului în general se raportează la valori. Întrebarea stringentă este în ce constau aceste valori.

4.

Vreau să lărgesc discuția, în scopul unei înțelegeri mai profunde, aducând în discuție, cât se poate de succint, răspunsuri de referință și comentându-le. Revin, aşadar, la Nietzsche, cu care începe de fapt, în criza conștiinței juridice din timpul nostru, reflecția asupra a ceea ce exprimă legea.

Este de observat din capul locului că, și după ce a început fructificarea ideilor lui despre drept (vezi Peter Goodrich, Mariana Valverde, ed., *Nietzsche and Legal Theory*, 2005), filosoful este neglijat de juriști. Explicația poate fi aceea că Nietzsche pune chestiunile societății în termenii generali ai cunoașterii, moralei și filosofiei culturii, de la început insuficient specificați pentru drept.

Bunăoară, în *Nașterea tragediei*, Nietzsche vede lumea modernă, cu toate prestațiile și instituțiile ei, concentrată în Socrate și cei care l-au urmat. De la aceștia vine „convingerea ce atribuie științei și cunoașterii

puterea unui panaceu universal și consideră eroarea ca răul în sine” (*De la Apollo la Faust*, Ed. Meridiane, București, p. 248). De aici vine o „cultură alexandrină, care are nevoie de o clasă de sclavi; dar, în considerațiile ei optimiste despre existență, ea neagă necesitatea acestei clase; de aceea, când s-a spulberat efectul formulelor seducătoare și anesteziente despre «demnitatea omului» și «demnitatea muncii», această cultură este sortită unei înfricoșătoare nimiciri” (p. 262). Dreptul este evident inclus în lumea modernă și în destinul acesteia.

În *Foloasele și dezavantajele istoriei pentru viață* (1874), Nietzsche include dreptul în istoria a cărei cultivare în exces începe să debuseoleze omul și mai ales să-l transforme într-un captiv ale evenimentelor, fără a mai putea să fie în relație cu sinele său profund. El spune că „o cantitate excesivă de istorie face ca omul să înceteze din nou, iar fără acea acoperire a anistoricului el nu ar fi început niciodată și nu ar considera să înceapă” (*Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*, Diogenes, Zürich, 1984, p. 13). Timpul nostru, continuă filosoful, este lovit de asemenea exces, iar aceasta se poate sesiza în „privarea de claritate, de naturalețe a oricărei raportări la viață” (p. 35). Unul din rezultatele excesului de istorie, al istorismului, „privit cu totul empiric-comun, este filistinul istorico-estetic al educației (*Bildung*), vechiul ișteț și în fel nou flecar (*Schwätzer*) asupra statului, bisericii și artei, senzorul pentru mii de simțiri, stomac de nesăturat, care nu știe ce este o foame sau sete propriu-zisă” (p. 99). Iar antidotul la excesul de istorie este cultivarea „anistoricului”, adică a capacitații de plasare într-un „orizont delimitat”, și a „supraistoricului” – adică a ceea ce se ridică la „eternitate” și „detașare” de ceea ce este.

În *Genealogia moralei* (1887) Nietzsche discută dreptul înăuntrul moralei și crede că a găsit de unde vine „dreptatea”. El o leagă de acțiunea „sclavilor” din „resentiment” împotriva nobililor. „Cel puțin să reprezinte dreptatea, dragoste, înțelepciunea, superioritatea – iată ambiția acestor *ceti mai de jos*, a acestor bolnavi! Și cât de dibaci te face o asemenea ambiție!... În rândurile lor, deghizați în judecători, sunt o multime de răzbunători ce poartă neîncetat în gură, în gura lor cu buze țuguiate, ca pe

un scuipat otrăvit, cuvântul dreptate. Fiind mereu gata să-l azvărle asupra tuturor celor ce nu par a fi nemulțumiți și care își urmează drumul cu inima împăcată” (p. 132). Justiția existentă în societatea modernă, inclusiv, desigur, dreptul, nu ar fi deci altceva decât efectul ajungerii la suprematie în societate „a celor mai de jos”, în ordine morală. Soluția nu este decât o „răsturnare a tuturor valorilor”, chiar „moartea moralei” existente, scoțând din reprimare „voința de putere”.

Desigur, Nietzsche dă mai cu seamă o critică a dreptului. El invocă originea acestuia într-o răsturnare a valorilor care a adus în față o morală și o jurisdicție a supunerii, în loc să dea curs unora ale afirmării potențialului uman.

Inițiatorul pragmatismului american, Charles S. Peirce, a considerat, în schimb, că sunt trei tipuri de „minți (*minds*)” în abordarea lumii de către oameni: cea a businessmanului, care se uită la ceea ce este în jur, obiecte și uneori oameni, pentru a face bani; cea a artistului, care se uită la obiecte și persoane pentru a crea opere caracterizate de frumusețe; și cea a cercetătorului științific, care este impresionat de misterele lumii și caută să identifice tiparele ei. În optica lui Charles S. Peirce, capacitatea stabilirii adevărului și capacitatea înfăptuirii justiției sunt attributele supreme ale omului.

Dar ceea ce ne interesează cel mai mult aici este faptul că în concepția fondatorului pragmatismului este funcțional „principiul social” – conform căruia *adevărul și justitia se obțin prin proceduri constituite istoricește în cadrul deliberării mijlocite de limbă a oamenilor și sunt expuse riscurilor de eroare*. Cultura noastră are acest caracter funciar de organizare controlată de oameni, ce înfruntă ca întreg condițiile vieții, dar poate fi corectată sau chiar schimbată în noi condiții.

Pe acest fundal filosofic, Charles S. Peirce a elogiat mișcarea intelectuală prin care, deja în secolul al XII-lea, când în Europa se înfiripau zorii Renașterii, se forma un mod de gândire orientat spre însumarea experiențelor și generalizare în forme cât mai economicoase. Cheia a fost comerțul, care a atras formularea de legi. „Legislația civilă

fost adoptată în Europa, legea canonica a fost absorbită; dreptul comun a luat o formă” (Charles S. Peirce, *Selected Writings (Values in a Universe of Chance)*, 1958, p. 77). *Legile exprimă experiențe condensate ale cooperării ce a inceput odată cu conturarea comerțului de produse.*

Max Weber a vrut să lămurească ceea ce este statul, ce aduce nou statul modern și cum funcționează acesta într-o optică sociologică riguroasă, distanțată de orice considerente de altă natură (economică, morală, estetică, filosofică etc.). Așa cum spune în *Politik als Beruf* (1919), „statul este acea comunitate umană care, înăuntrul unui domeniu determinat – acesta: «domeniul» aparține indiciului – pretinde monopolul puterii fizice legitime pentru sine (cu succes)... [statul] este singurul izvor al dreptului la exercitarea puterii fizice (*Gewaltsamkeit*)” (*Schriften 1894-1922*, 2002, p. 513). Statul întreține prin acest „monopol al puterii fizice legitime” „dominația (*Herrschaft*)” unor oameni asupra celorlalți.

Statul modern este, la rândul său, spune Max Weber, o asociere bazată pe dominație, care, înăuntrul unui domeniu, aplică puterea fizică în mod legitim ca mijloc de asigurare a dominației. Doar că el a dezvoltat categoria „funcționarilor de profesie”, și a autonomizat-o, și categoria „politicienilor de profesie”, care concurează pentru putere. În orice caz, „dezvoltarea politicii într-o întreprindere, care pretinde o pregătire în luptă pentru putere și metodele ei, aşa cum au dezvoltat-o partidele moderne, condiționează acum separarea funcționarilor publici în două categorii, în niciun caz rigide, totuși limpede delimitate: funcționarii specializați, pe de o parte, funcționarii politici, pe de altă parte” (pp. 529-530). Deasupra lor se află „politicienii de profesie”.

Statul este legat de caracterul fundamental al politiciei. „Pentru noi «politica» este aşadar: năzuință de a lua parte la putere sau de a influența împărțirea puterii, fie între state, fie înăuntrul unui stat, între grupurile de oameni pe care acesta le cuprinde... Cine întreprinde politică năzuiește la putere – fie ca mijloc în serviciul altor scopuri, ideale sau egoiste, fie «de dragul ei înseși»: pentru a degusta sentimentul de